

„Otec národa“ František Palacký (1. část)

(130. výročí úmrtí)

EVANGELÍK Z HODSLAVIC

Nejvýznamnější český historik, zakladatel novodobého českého dějepiscetví a vůdčí představitel národního obrození **František PALACKÝ** (1798–1876) pocházel z Hodslavic u Nového Jičína. Tato obec, patřící původně ke štramberskému panství, byla po porážce stavovského povstání v r. 1624 konfiskována a až do r. 1781 patřila jezuitům. Poddaní na východní Moravě byli většinou tajní nekatolíci. Totéž platilo o Jiřím Palackém (1768–1836), jehož předkové bývali dědičnými fojty a členy Jednoty bratrské.

Rodný dům F. Palackého v Hodslavicích

J. Palacký se vyučil krejčí a po vydání tolerančního patentu (1781) se přihlásil k luteránskému vyznání. Dostal za úkol vystřídat odcházejícího učitele, a tak se v Hodslavicích stal nejen místním kazatelem, ale i učitelem. Ve svých 32 letech se oženil s dcerou zdejšího sedláka – Annou Křížanovou. Z jejich manželství se narodilo 12 dětí, z nichž dospělosti se dožilo pouhých sedm.

Druhorozený syn František přišel na svět 14. 6. 1798. Již jako dítě pomáhal svým rodičům: roznášel otcovy obězky, pásil krávy, vykonával různé práce v domácnosti a spolu se sourozenci sbíral lesní plody a houby, které pak prodával na trhu v Novém Jičíně. Otec zajišťoval obživu početné rodiny i jako krejčí a obecní písař. Nakonec se pustil do obchodování se dřevem, obilím a ovocem; máslo vozil až do Vídně.

Otec jako učitel záhy rozpoznal chlapcovu nadání: František totiž již v pěti letech přečetl celou Bibli. Chtěl proto synovi umožnit studia, k nimž bylo ovšem zapotřebí umět německy. A tak o Vánocích roku 1809 odvedl Františka do nedalekého Kunvaldu (dnes Kunína), kde hoch kromě vesnické školy navštěvoval i ústav, určený pro výchovu panských úředníků, umělců, učitelů a hospodářů. Tam získal základy vědomostí z historie, antropologie, fyziky i hospodářství. V květnu 1809 byl nucen toto studium opustit, protože se otcí zdálo, že se ocitl pod vlivem katolicismu.

STUDIA NA SLOVENSKU

Stalo se tak v době, kdy se J. Palacký dostal obchodně až na Slovensko – do Trenčína. Tam se seznámil se seniorem tamější evangelické církve J. Zúbkem. Na jeho radu se rozhodl, že dá syna Františka studovat na zdejší tříleté evangelické gymnázium. Do školy František nastoupil v srpnu 1809. Vyučovalo se tu latinsky, ale protože se chlapci zdálo studium snadné, začal soukromě studovat také francouzštinu a řečtinu.

Z Trenčína do Hodslavic se František Palacký vrátil v červnu 1812, ale již po prázdninách podnikl s otcem cestu do Prešpurku (dnes Bratislava). Tam ho rektor D. Stanislaides přijal ke studiu na evangelickém lyceu, na němž svého času působil i slavný učenec M. Bel. Také tady se vyučovalo latinsky, ale Moravan Palacký se musel navíc naučit i maďarsky.

Již po roce studia se František rozhodl, že se bude věnovat češtině. Přijal proto nabídku J. Palkoviče, který tu založil katedru českého jazyka a literatury. Pomáhal mu v jeho „Tydenku“, avšak spolupráce po několika měsících skončila. Později se František spřátelil se skupinou studentů, mezi nimiž byl i J. Kollár, kteří kladli důraz na češtinu. Již jako student si Palacký přivydělával kondicemi. V r. 1816, když pokračoval ve studiu tzv. filozofie, obnovil spolupráci s Palkovičem na jeho „Česko-německo-latinském slovníku“. Soukromě studoval angličtinu a italštinu a byl i korektorem slovníku „Nového zákona“, který vycházel v Prešpurku.

V té době začal Palacký psát první literární práce. Po příletu J. Benediktina předal na univerzitu do Vídně svůj překlad Macphersonova „Ossiana“; práce byla otiskována v „Prvotínách pěkných umění“. Palacký si začal dopisovat se studentem univerzity v Jeně – P. J. Šafaříkem. Ten v červnu 1817 přijel do Prešpurku a seznámil ho se svým návrhem na zlepšení české poezie, který byl založen na znovuzavedení časomíry. Mezi oběma studenty tehdy vzniklo přátelské pouto, jež trvalo až do konce jejich života.

Františkovi rodiče si přáli, aby se jejich syn jednou stal knězem, on se však rozhodl pro literární dráhu. Měl sice nabídku na místo kazatele i učitele v Bielsku, ale ani jedné nevyužil. Aby si usmířil svého otce, uskutečnil o prázdninách 1817 v hodslavickém kostele své první a zároveň poslední kázání. I když v Prešpurku absolvoval teologicko-filozofický kurs, knězem se nakonec nikdy nestal. O to úspěšněji si vedl na poli literárním. Se Šafaříkem vytvořil společné dílo, nazvané *Počátkové českého básnictví, obzvláště prosodie*, které vyšlo tiskem v březnu 1818.

ŠLECHTICKÝ UČITEL A VYCHOVATEL

V posledním ročníku tzv. filozofie začal Palacký působit jako soukromý učitel dětí uherské šlechtičny Anny (Niny) Zerdahelyiové. Jeho platonický vztah k této vzdělané a citlivé ženě trval až do počátku r. 1823, kdy se setkali naposledy. Začátkem října 1818 Palacký ze zdravotních důvodů dalšího studia zanechal a nadále se živil kondicemi. Věnoval se také angličtině a svůj

obzor si rozšiřoval četbou desítek knih v němčině, francouzštině, angličtině a italštině.

V prosinci 1818 se obrátil dopisem na J. Jungmanna s prosbou, zda by pro něho nemohl v Praze sehnat zaměstnání, protože chtěl sepsat dějiny husitství. V té době odmítl místo v evangelické církvi i nabídku být vychovatelem ve Slezsku. Nakonec se začátkem r. 1819 stal domácím učitelem synů šlechtičny J. Csúryové – Jánose a Károlyho. Po čtyřech letech ho měla čekat odměna 3 tisíce zlatých a cesta po Evropě.

Palacký se ovšem zdaleka nespokojoval jen s prací domácího učitele ve šlechtické rodině Csúryových. Pracoval na díle o estetice, zamýšlel napsat epos o Napoleonovi i truchlohu o Janu Husovi. Jeho někdejší přítel se mezitím rozutekl do světa, takže v Prešpurku zůstal sám: Šafařík se stal profesorem na gymnáziu v Novém Sadu v Srbsku, Kollár byl evangelickým pastorem v Pešti a Benediktin působil jako učitel na evangelickém lyceu v Kežmarku.

Se svými šlechtickými svěřenci se Palacký na podzim 1819 dostal z Prešpurku do Vídně, kde oba synové J. Csúryové začali studovat na univerzitě. Po příchodu do hlavního města habsburské monarchie se budoucí historik rázem ocitl ve světě slavných osobností tehdejší vědy a kultury, kteří právě ve Vídni pobývali. Seznámil se tu s J. Dobrovským, s redaktorem V. A. Svobodou, s malířem F. Tkadlíkem (ten ho v r. 1821 portrétoval), dále s hudebníkem J. E. Doležálkem, jakož i se slovinským jazykovědcem B. Kopitarem, srbským spisovatelem V. Karadžičem a historiografem J. Hormayerem.

Poté, kdy se v létě 1821 J. Csúry rozhodl pro službu v armádě, zůstal Palacký i nadále vychovatelem jeho mladšího bratra. Stále více ho lákala Praha, protože nad poezií v té době již definitivně zvítězila touha studovat slavnou dobu husitskou. Rodinu Palackých navíc postihlo hned několik neštěstí najednou: v r. 1822 zemřel bratr Josef i matka, s níž se František dva roky neviděl. Otec, který se záhy po smrti manželky znovu oženil, nebyl nakloněn synovu působení ve šlechtických rodinách. I to sehrało svoji roli v tom, že začátkem roku 1823 F. Palacký „službu u pánů“, jak ji otec nazýval, natrvalo opustil.

Z cesty po Evropě nebylo nic a místo smlíbených 3 tisíc zlatých odměny dostal Palacký jen přírodní náhradu, ovčí vlnu, jejímž prodejem zachránil alespoň otcovu chalupu před exekucí. Téměř bez peněz, ale s vidinou Prahy se vydal nejprve do Vídně, odkud v březnu 1823 žádal J. Dobrovského o zajištění kondic, aby měl z čeho žít. Bylo mu přislíbeno místo bibliotekáře ve Vlasteneckém muzeu, o čemž se dozvěděl během své návštěvy Hodslavic. A tak se 150 zlatými v kapse, které si vypůjčil od faráře, se Palacký vydal do Prahy – přes Olomouc, Brno, Jihlavu, Čáslav a Kolín.

PŘÍCHOD DO PRAHY

Do Prahy dorazil 11. 4. 1823 v 10.30 hodin a ubytoval se v hostinci „U Zlatého anděla“ v Celetné ulici. Již v prvních hodinách po příjezdu se ohlásil u J. Jungmanna a seznámil se rovněž s V. Hankou, J. S. Preslem a J. Nejedlým. Den nato, 12. 4. 1823, ho přivítal ve svém domě na Kampě samotný J. Dobrovský, s nímž se znal z Vídně.

Palacký byl českou vlasteneckou společností v Praze velmi srdečně přijat. V jeho osobě totiž přišla do obrozujícího se hlavního města Čech pozoruhodná osobnost, která ovládala 11 jazyků, měla velmi rozsáhlé vzdělání a navíc vynikala přirozenou srdečností. Proto byl mladý muž z Moravy zván do šlechtických a měšťanských rodin k obědům i večerám. Stal se nejen všeobecně známou osobou, ale byl i dobrým společníkem pro dcery hostitelů, jakož i zdatným hráčem karet, šachů, kulečnicku nebo kuzelek. Palacký zpočátku v Praze bydlel na Betlémském náměstí, pak v Nových alejích (dnes Národní třída) a v Poštovské ulici (dnes K. Světlé).

Od svého příchodu do Prahy 25letý Moravan denně navštěvoval J. Dobrovského, ježmu pomáhal ve vydavatelské činnosti: luštil a prepisoval staré rukopisy. V květnu 1823 ho Dobrovský uvedl do Šternberského paláce na Malostranském náměstí. Hrabě F. J. Šternberk-Manderscheid mu slíbil přístup do schwarzenberského archivu v Třeboni. Shodou okolností v té době potřebovali Šternberkové genealogii svého rodu, a tak se tohoto úkolu na doporučení Dobrovského ujal začínající historik F. Palacký. Byla to první zakázka na sestavení šlechtického rodokmenu, po níž v krátkém čase následovaly další.

Svého úkolu se Palacký zhostil natolik zdařile, že byl za odměny jmenován hraběcími archivářem Šternberků s ročním platem 200 zlatých. Šternberská genealogie přilákala další zájemce: šlechtické rodiny Černínů, Kinských, Clam-Martiničů aj. Palacký byl žádan i jako učitel češtiny v prostředí dalších rodin (Buquoyové, Harrachové, Kolovratové, Lobkovicové, Thun-Auerspergové, Schwarzenbergové).

NĚMEC, NEBO ČECH?

V době svého úspěchu se šternberskou genealogií potkal Palacký svou budoucí manželku – Terezií Měchurovou: poprvé se setkali 2. 3. 1824, podruhé 16. 6. 1825. Seznámil se i s jejím bratrem, hudebníkem L. Měchurou, synem jednoho z nejobhatších pražských advokátů – Dr. J. Měchury. Měchura bydlel s rodinou v paláci irských katolických šlechticů Mac Newen v Pasířské ulici na Novém Městě pražském. Vlastnil velkostatky

Lobkovic, Otín, Předslav, Chuchle a Habartice. Kromě 21letého syna Leopolda měl ještě dvě dcery: 18letou Terezií a 17letou Antonii.

Palacký se zpočátku zamíloval do mladší z nich, byl však odmítnut. Až v říjnu 1826 se Terezie, která trpěla srdeční vadou, svěřila svému otci se svou láskou k mladému historikovi. Došlo k tajným zasnubám. Mezitím J. Měchura nechal pro budoucí novomanžele upravit první patro svého domu. Svátba se konala 16. 9. 1827 v Otíně. V Měchurově i Palackého rodině se tehdy hovořilo i psalo německy. Teprve postupně zvítězila čeština. Totéž se týkalo i obou dětí, jež se po sňatku narodily: syna Jana (* 1830) a dcery Marie (* 1833).

ZEMSKÝM HISTORIOGRAFEM

Pod vedením J. Dobrovského se Palacký naučil odborně pracovat s historickými prameny. Genealogická studia mu otevřela archivy mnoha šlechtických rodin, kde se dostal i k dalším informacím o českých dějinách. Jeho zájem o dobu husitskou postupně přerostl v touhu podat celistvý obraz českých dějin.

Při svých zahraničních cestách, zejména když každoročně doprovázel svou nemocnou manželku do lázní nebo na jih Evropy, navštěvoval desítky knihoven a archivů v různých evropských městech. Svou první cestu podnikl spolu s baronem J. Stentschem v létě 1825. Během ní navštívil Zitavou, Ochranov, Děčín, Teplice, Osek, Duchcov a Drážďany, kde se setkal s věhlasným filozofem B. Bolzanem.

Pro další činnost Palackého jako historika byla mimořádně důležitá schůzka ve Šternberském paláci, na níž se dne 20. 12. 1825 sešel spolu s J. Dobrovským

František Palacký v mladších letech (Litografie z pol. 19. stol.)

i oběma hrabaty ze Šternberka – Kašparem a Františkem. Došlo zde k hádce ohledně „Společnosti vlasteneckého muzea (tehdy se psalo nesklonné *museum*) v Čechách“, jež sídlila na Hradčanech. Palacký vytkl svému učiteli J. Dobrovskému, že za celý život nenapsal nic český. Nakonec předložil návrh, aby byl založen muzejní časopis, který by vycházel ve dvou jazycích: německy i česky.

Tato „revoluční“ myšlenka se zakladateli muzea K. Šternberkovi zalíbila, a tak byla záležitost nového časopisu postoupena příslušným úřadům ke schválení. Také tehdejší prezident Dvorního policejního a cenzurního úřadu J. Sedlnický z Choltic s vydáváním souhlasil. Palacký byl 15. 5. 1826 jmenován redaktorem nového muzejního časopisu, jehož první číslo vyšlo 1. 1. 1827 s titulem *Casopis Společnosti vlasteneckého muzea v Čechách*.

I další kroky začínajícího historika Palackého zůstaly spjaty s rodinou Šternberků. V únoru 1827 odjel do Vídně, aby shromáždil materiál k vydání českých kronik. Když byl rukopis hotov, odevzdal jej F. Šternberkovi, který se postaral o jeho vydání. Kniha s názvem *Starší letopisové české od roku 1378 do 1527 etc.* vyšla v r. 1829.

Vedle nabídek na sestavování šlechtických geneologií se Palacký setkával i s projekty ambicióznějšími. Již v říjnu 1827, krátce po sňatku s T. Měchurovou, přijel A. von Bretfeld s nabídkou, aby pokračoval v „Chronologických dějinách Čech“ po zemřelém F. Pubičkovi (1722–1807). Tento bývalý jezuita dovedl své deseti-svazkové dějiny až do začátku 30leté války.

Palacký sice tuto nabídku přijal, ale vzápětí předložil svou představu o takové práci: chtěl nikoli pokračovat v zastaralém díle, nýbrž navrhol, že napíše pětisvazkové dějiny Čech (*Geschichte von Böhmen*) jako moderně pojatou historickou práci, jež by se opírala o zevrubné studium písemných pramenů (nikoli jen kronik) i o zpracované historické monografie. Za svou práci požadoval roční plat 1000 zlatých, cestovní paušál, úhradu kopírovacích výloh a intervence za účelem povolení studia v archivech a knihovnách.

Jako přípravnou práci, jež by předcházela samotnému napsání ohlášených dějin Čech, navrhl F. Šternberk, aby Palacký podal přehled vyprávěcích pramenů k českým dějinám v němčině pod názvem *Ocenění starších českých dějepisců*. Palacký tento rozbor zvládl v požadovaném termínu a již v lednu 1829 byl za něj poctěn cenou Královské české společnosti nauk. (Rádným členem této instituce se stal až 21. 3. 1830). Tiskem byl tento spis vydán o rok později.

Studium archivního materiálu i přípravné práce na projektu německy psaných dějin Čech měly Palac-

kému otevřít cestu ke jmenování do funkce českého zemského historiografa. Obdobnou funkci na Moravě zastával A. Boček, s nímž si později Palacký vyměňoval opisy listin, aniž tušil, že jeho moravský kolega některé písemnosti falšoval.

Cesta ke jmenování do této funkce nebyla snadná. Císař František I. dne 18. 6. 1830 rozhodnutí odložil na dobu neurčitou. Protože se zemské stavy nechtěly se situací smířit a trvaly na svém rozhodnutí, byla s Palackým učiněna dohoda v tom smyslu, že na „Dějínách Čech“ bude pracovat za roční plat 1000 zlatých a cestovní paušál 200 zlatých. Teprve nový císař Ferdinand V. 24. 11. 1838 jmenoval Palackého zemským historiografem.

DĚJINY ČECH

České stavy stanovily počátek Palackého dějepiscetví k 1. 1. 1831. K témuž datu založil Palacký spolu s J. Jungmannem „Matici českou“, nakladatelství českých odborných knih. Poté, kdy v r. 1832 přestal vycházet německý muzejní časopis, převzalo toto nakladatelství vydávání českého muzejního čtvrtletníku. Rozsah Palackého organizátorské a osvětové činnosti byl na přelomu 20. a 30. let 19. století obdivuhodný. V r. 1829 předložil rovněž projekt české všeobecné encyklopedie, který se uskutečnil teprve za několik desetiletí jako *Riegrův Slovník naučný* (1860–1874).

Po celou první polovinu 30. let 19. století Palacký intenzivně shromažďoval archivní materiál pro své „Dějiny Čech“, a to nejen doma, nýbrž i v mnoha zemích Evropy. Výčet jeho studijních cest je úctyhodný: r. 1831 navštívil Mnichov, Domažlice, Osek a Duchcov; r. 1832 studoval ve Vídni, Brně, Olomouci a Kroměříži; r. 1833 navštívil Slezsko (Kladsko, Vratislav, Olešnice), klášter Teplou a Třeboň; r. 1834 se setkal v Hradci Králové s A. Bočkem, dále navštívil Orlík, Sedlec u Kutné Hory a Litoměřice. Když se v září 1834 vrátil z jižních Čech, čítala jeho sbírka opisů archivního materiálu 2320 kusů.

Výsledkem mnohaleté heuristické práce byl první díl zamýšleného pětisvazkového zpracování českých dějin – *Geschichte von Böhmen*, zachycující nejstarší období až k roku 1197. Tento díl vyšel tiskem v listopadu 1836. Hlavní myšlenkou Palackého konceptu českých dějin byl spor mezi germánstvím a slovanstvím; teprve z tohoto soupeření vzniká vyšší myšlenka – národního smíru a tolerance. Třebaže Palackému nikdy nechyběli oponenti a zjevně i skrytí nepřátelé, již vydání 1. dílu „Dějiny Čech“ mu přineslo mezinárodní uznání z nejvyšších míst. Jeho dílo bylo oceněno jak bavorským králem Ludvíkem I., tak i saským panovníkem Frídrichem Augustem II.

Palacký již v r. 1828 upozornil zemské stavy na nutnost výzkumu vatikánského archivu. Jeho cesta se uskutečnila teprve o devět let později. Do Říma přicestoval 4. 4. 1837. Zpočátku měl problémy s přístupem k listinám, avšak výsledek jeho archivního studia byl ohromující: ve dnech 13. 4. – 16. 6. 1837 se mu podařilo prociťt na 40 tisíc listin a poříditi 400 opisů.

Po návratu do Čech se Palacký zřekl funkce šéfredaktora muzejního časopisu ve prospěch P. J. Šafařky, aby se mohl plně věnovat svým „Dějínám Čech“. Do října 1838 se mu podařilo zpracovat dějiny až do r. 1306 a rukopis poslat J. Sedlnickému k cenzuře. Kvůli zdravotnímu stavu manželky odjel s celou rodinou do Itálie, odkud se vrátil až koncem května 1839.

OBLÍBENÉ TÉMA: DOBA HUSITSKÁ

Po smrti hraběte K. ze Šternberka († 1838) došlo k přestěhování muzea z Hradčan na Příkopky. Palacký se 2. 6. 1841 stal jednatelům „Společnosti vlasteneckého muzea v Čechách“. Již o rok dříve, 5. 1. 1840, mu byl svěřen i sekretariát Královské společnosti nauk. Vedle práce na „Dějínách Čech“ nezapomínal ani na činnost vydavatelskou. V r. 1840 začal s uveřejňováním archivních dokumentů v edici *Archiv český* (v letech 1840–46 vyšlo 6 svazků). Koncem r. 1841 vyšel 2. díl jeho *Geschichte von Böhmen*, zachycující české dějiny až po rok 1378.

Teprve dvacet let po příchodu do Prahy se Palacký dostal k souhrnnému zpracování období, o němž snil od dob studií v Prešpurku. V r. 1842 přečetl na zasedání muzejní Společnosti svůj rukopis (psaný německy) nazvaný *Předchůdce husitství v Čechách*. Dílo bylo cenzurou odmítnuto a podařilo se ho vydat po cizím jménem až v r. 1846 v Lipsku.

Příslušnou partii svých „Dějín“, zobrazující postavu kazatele M. J. Husa a dobu husitskou, předal Palacký cenzuře koncem srpna 1843. Výhrady ke způsobu zpracování byly tak zásadní, že se ve Vídni začalo hovořit o tom, že s Palackého „Geschichte“ je konec.

Palacký sám prožíval těžké období, neboť jeho manželka v únoru 1844 těžce onemocněla a bylo nutno ji odvézt na jih – do Nizzy. Tam s ní Palacký pobýval až do května 1845, přičemž pracoval na české verzi svých „Dějín“. Již tehdy se rozhodl, že své zpracování ukončí rokem 1526.

V říjnu 1845 se na Palackého obrátil K. Havlíček, jenž se vrátil z Ruska, kde působil jako vychovatel. Doufal, že s jeho pomocí najde zaměstnání v muzeu. Palacký ho prosadil za nového šéfredaktora „Pražských novin“. Bylo to oboustranně výhodné: Havlíček mohl tlumočit své zklamání z Ruska a Palacký zase získal skvělého propagátora své koncepce austroslavismu.

Český zemský historiograf nezůstával nevíšivý ani k tomu, co se dělo v bezprostřední blízkosti – na Moravě a na Slovensku. Nijak se netajil svým odmítavým stanoviskem k moravskému separatismu ani k pokusu L. Štúra o zavedení spisovné slovenštiny.

Rok 1846 byl opět ve znamení studijních cest: Palacký navštívil Mnichov, Bamberg, Würzburg, Frankfurt nad Mohanem, Kolín nad Rýnem, Gothu, Erfurt, Lipsko, Wolfenbüttel a Berlín. Dne 14. 5. 1847 byli Palacký, Šafařík a Presl jmenováni řádnými členy právě založené císařské Akademie ve Vídni. Tam se Palacký zdržoval začátkem roku 1848, když vypukla revoluce v Itálii. Urychleně se vrátil 4. 2. 1848 do Prahy. Po veřejné schůzi ve Svatováclavských lázních z 11. 3. 1848 se i on dostal do víru revolučních událostí.

8. 5. 2006

PHDR. ROSTISLAV JANOŠÍK
REPROFOTO: ARCHIV AUTORA

(Pokračování příště)

